

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI 19

İlahiyat Serisi 19

OSMANLI TÜRKÇESİ

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK

Proje Editörü: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Kapak: TAVOOS

Mizanpaj: FCR

Baskı ve Cilt

ANKARA ÖZGÜR MATBAACILIK BASIM YAYIN DAĞITIM SAN. TİC. A. Ş.

Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika no: 46821)

2. Baskı: Ekim 2020 (1.100 adet)

ISBN: 978-605-80968-0-6

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89 – E-mail: fcr@fcr.com.tr

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 13178)

عثمانلی

Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarına aittir.

B
BİLAY

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI

www.bilay.net info@bilay.net

DOÇ. DR. ALİ ÖZTÜRK

Osmanlı Türkçesi

عشقنامه
İlahiyat

Ali ÖZTÜRK

Ali Öztürk, 1968 yılında Kastamonu/Çatalzeytin’de doğdu. Orta öğrenimini Karabük İmam Hatip Lisesinde tamamladı (1986). Aynı yıl girdiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1991 yılında mezun oldu. Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak göreve başladı. 1995 yılında Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesinde Araştırma Görevlisi oldu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans (1996) ve doktora (2003) eğitimini tamamladı. 2005 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Öğretim Görevlisi olarak geçti. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yardımcı doçent kadrosuna atandı. 2014 yılında doçent oldu. Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2015) ve Bulgaristan Sofya Yüksek İslam Enstitüsünde (2016) dersler verdi. Hâlen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı öğretim üyesidir. Ali Öztürk evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ -----	9
I. BÖLÜM	
OSMANLI TÜRKÇESİNDE HARFLER -----	13
1. Alfabe -----	15
2. Harflerin Hususiyetleri-----	16
II. BÖLÜM	
ÜNLÜ HARFLERİN YAZILIŞI -----	23
1. İmlâ Harfleri-----	25
2. A Ünlüsü-----	26
3. E Ünlüsü -----	26
4. I ve İ Ünlüleri -----	27
5. O, Ö, U ve Ü Ünlüleri-----	27
6. Yazımı Kalıplaşmış Kelimeler-----	29
6.1. Soru Edatları -----	29
6.2. İmlâsı Klişeleşmiş Diğer Bazı Kelimeler-----	29
III. BÖLÜM	
EKLERİN YAZILIŞI -----	33
Osmanlı Türkçesindeki Ekler ile İlgili Genel Bilgiler -----	35
1. İsimlere Getirilen Ekler -----	37
1.1. Çekim Ekleri -----	37
1.1.1. Çokluk Eki -----	37
1.1.2. Soru Eki -----	37
1.1.3. Hâl ekleri (–i, –e, –de, –den ekleri)-----	37
1.1.4. Hâl Eki Alan Şahıs ve İşaret Zamirleri-----	39
1.1.5. Vasıta Eki -----	40

1.1.6. Eşitlik Eki-----	40
1.1.7. İyelik Ekleri -----	41
1.2. Yapım Ekleri-----	43
1.2.1. İsimden İsim Yapan Ekler -----	43
1.2.2. İsimden Fiil Yapan Ekler -----	44
2. Fiillere Getirilen Ekler-----	45
2.1. Çekim Ekleri-----	45
2.1.1. Di’li Geçmiş Zaman Eki -----	45
2.1.2. Miş’li Geçmiş Zaman Eki -----	46
2.1.3. Şimdiki Zaman Eki -----	46
2.1.4. Gelecek Zaman Eki-----	46
2.1.5. Geniş Zaman Eki-----	47
2.1.6. Dilek-Şart Eki -----	48
2.1.7. Gereklilik Eki -----	48
2.1.8. Emir Eki-----	49
2.2. Yapım Ekleri-----	50
2.2.1. Fiilden İsim Yapan Ekler -----	50
2.2.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler -----	53
2.2.3. Fiillere Getirilen Diğer Ekler-----	54

IV. BÖLÜM

OSMANLI TÜRKÇESİNE ARAPÇADAN GEÇEN UNSURLAR -----	59
1. İsim ve İsim Çeşitleri -----	62
1.1. Mastar-----	63
1.2. İsm-i Fâil -----	66
1.3. İsm-i Mef’ûl -----	67
1.4. Sıfat-ı Müşebbehe-----	67
1.5. Mübâlağalı İsm-i Fâil-----	68
1.6. İsm-i Tafdîl -----	68
1.7. İsm-i Tasgîr -----	69
1.8. İsm-i Mensûb -----	69
1.9. İsm-i Zaman -----	69
1.10. İsm-i Mekân-----	69
1.11. İsm-i Âlet -----	70
2. Arapça Kelimelerde Müzekkerlik ve Müenneslik-----	70
3. Arapça Kelimelerde Çokluk-----	72
3.1. Tesniye (İkilik) -----	72
3.2. Cemî’ (Çoğul) -----	73
4. Arapça İsim ve Sıfat Tamlamaları-----	76
5. Arapçadan Dilimize Geçen Bazı Kalıp İfadeler -----	78

V. BÖLÜM

OSMANLI TÜRKÇESİNE FARŞCADAN GEÇEN UNSURLAR ----- 83

1. Farsça Çoğul Eki-----	87
2. Birleşik Kelimeler -----	88
3. Farsça İsim ve Sıfat Tamlamaları-----	89
3.1. İsim Tamlaması-----	89
3.2. Sıfat Tamlaması -----	90
4. Mastar Eki -----	92
5. Fiil İsmi -----	93
6. İsm-i Fâil-----	94
7. İsm-i Mef'ûl-----	94
8. Başa Gelen Edatlarla Yapılan Kelimeler -----	94
9. Sona Getirilen Eklerle Yapılan Kelimeler-----	96
10. Farsça Sayılar-----	99

VI. BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ VE ÇEVİRİYAZI----- 103

1. Çeviriyazı (Transkripsiyon) Sistemi -----	105
2. Çeviriyazı Alfabeti -----	106
3. Çeviriyazıda Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar-----	106
4. Örnek Çeviriyazı (Manzum) -----	108
5. Örnek Çeviriyazı (Mensur)-----	110

KAYNAKÇA ----- 125

SEÇME METİNLER ----- (Kitabın sonunda sağdan sola)

ÖN SÖZ

عشق ازلی

Osmanlı Türkçesi, Türkçenin tarihî dönemlerinden biri olmakla birlikte bu dönemde kullanılan Arap alfabesini ve kendine özgü imlâ hususiyetleri olan yazı şeklini ifade eder. “Osmanlı Türkçesi” olarak isimlendirilen bu yazı dili, isminden dolayı Osmanlı dönemini çağırır-tırsa da ilk Müslüman Türk devletlerinden başlayarak 1928’deki harf inkılabına kadar Cumhuriyet’in ilk yıllarını da içine alan, hatta Türkiye sınırları dışında yaşayan kimi Türk topluluklarında belirtilen tarihi de aşan uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Osmanlı Türkçesi ya da yaygın kullanımıyla “Osmanlıca” ayrı bir dil değildir. Türkçe, Arapça ve Farsçadan meydana gelen bir karma dil hiç değildir. Ecdadımızın konuştuğu, yazdığı Türkçedir. Evet, bütün dillerde olduğu gibi Türkçede de başka dillerden alınan kelimeler vardır. Tabiatıyla İslamiyet’in tesiriyle Arapçadan, aynı coğrafya ve kültür havzası içerisinde bulunmamız hasebiyle Farsçadan birçok kelime geçişi olmuştur. Türkçenin siyasi, sosyal ve kültürel şartlara bağlı olarak Batı dillerinin tesiri altında kaldığı dönemler de olmuştur; ancak hiçbir zaman dilin asli hususiyetleri değişmemiştir.

Biz bu kitabımızda “Osmanlı Türkçesi”nin imlâ kurallarını ele alacağız. Bunu yaparken belli bir dönemin imlâ anlayışını yansıtmak yerine yüzyıllar içerisinde oluşmuş, kalıplaşmış ortak kuralları vermeye gayret edeceğiz. Dönemler içerisindeki farklılaşmaya, özellikle de son dönemdeki bazı yeniliklere de işaret edeceğiz. Zira bu yenilikler her ne kadar Osmanlı Türkçesi imlâsının kullanıldığı geniş zaman dilimi içerisinde çok kısa bir aralığa karşılık gelse de matbuatın hız kazandığı ve okuma yazmanın arttığı bir döneme rast geldiğinden bu durumun göz ardı edilmemesi gerekir. Ancak yine de imlâ özellikleri öğretilirken aslında yüzyıllar boyunca uygulanmış olan kuralların bilinmesi öncelenmiştir.

Kitabımızda ilk olarak Osmanlı alfabesinde yer alan harflerin özelliklerini göreceksiniz. Bu harflerin neredeyse tamamı Arapçada kullanılıyor olmakla birlikte Osmanlı Türkçesindeki görevleri farklıdır. Kitap daha çok İlahiyat Fakültesi öğrencilerine yönelik olarak hazırlandığı için harflerin başta, ortada ve sonda yazılış şekilleri ile bitişik harflerin yazımı gibi başlangıç düzeyi bilgilerine yer verilmemiştir. Aynı şekilde Arapçadan dilimize geçen unsurlar anlatılırken İlahiyat ve İslami İlimler öğrencilerinin temel sarf kaidelerine vakıf oldukları varsayılarak Osmanlı Türkçesini ilgilendirdiği cihetiyle kural ve kaideler hatırlatılmıştır. Farsçadan geçen unsurlar da basite indirgenerek özellikle kelime türetme şekilleri, Osmanlı Türkçesi öğretimi için zaruri miktarda kitabımızda yerini almıştır. Bu bölümlerde yer alan Arapça ve Farsça gramer kurallarının söz konusu dilleri öğretmek gibi bir gayesi yoktur. Türkçemizde hâlen kullanılan Arapça-Farsça çok sayıda sözcük bulunduğundan bu sözcüklerin ek ile köklerinin ayırt edilebilmesi ve başka sözcükler türetilmesine imkân veren kuralların öğrenilebilmesi amaçlanmıştır.

Örnek okuma parçalarında özellikle İslami ilimler ve dinî hayatı ilgilendiren metinler seçilmiştir. Bunun sebebi İlahiyat ve İslami İlimler öğrencilerinin yüzyıllar boyunca yazıla gelen eserlerde kullanılan Türkçe dinî terminolojiye vâkıf olmalarını sağlamaktır. Zira eski dinî metinlerin hâlihazırda ilmî ve dinî hayata referans oluşturma potansiyeli barındırdığından İslami ilimlerle uğraşanların bu “din dili”ne hâkim olmaları zarurettir. Bununla birlikte bugünkü ilmî ve dinî hayatta bu ıstılahların bir kısmının artık kullanılmadığı da bir gerçektir. Bu bakımdan seçilen metinler okunurken Osmanlı Türkçesi sözlüklerine hatta kimi zaman Arapça ve Farsça lügatlere başvurmanın gerekliliği âşikârdır.

Bu ders kitabının hazırlanmasında meslektaşlarım ve ailemin yardımlarını gördüm. Kendilerine müteşekkirim. Bir eser meydana getirilirken mutlaka eksik ve hatalar olabilmektedir. Hocalarımızdan öğrencilerimize kadar bu yönde yapılacak samimi tenkit ve ikazları dikkate alacağımızı belirtmek isterim. Bu naçiz çalışmanın İlahiyat ve İslami İlimler öğrencileri başta olmak üzere ilgilenen herkese faydalı olmasını temenni ederim.

Gayret bizden, tevfik yüce Allah’tandır.

Ali ÖZTÜRK
İstanbul 2018